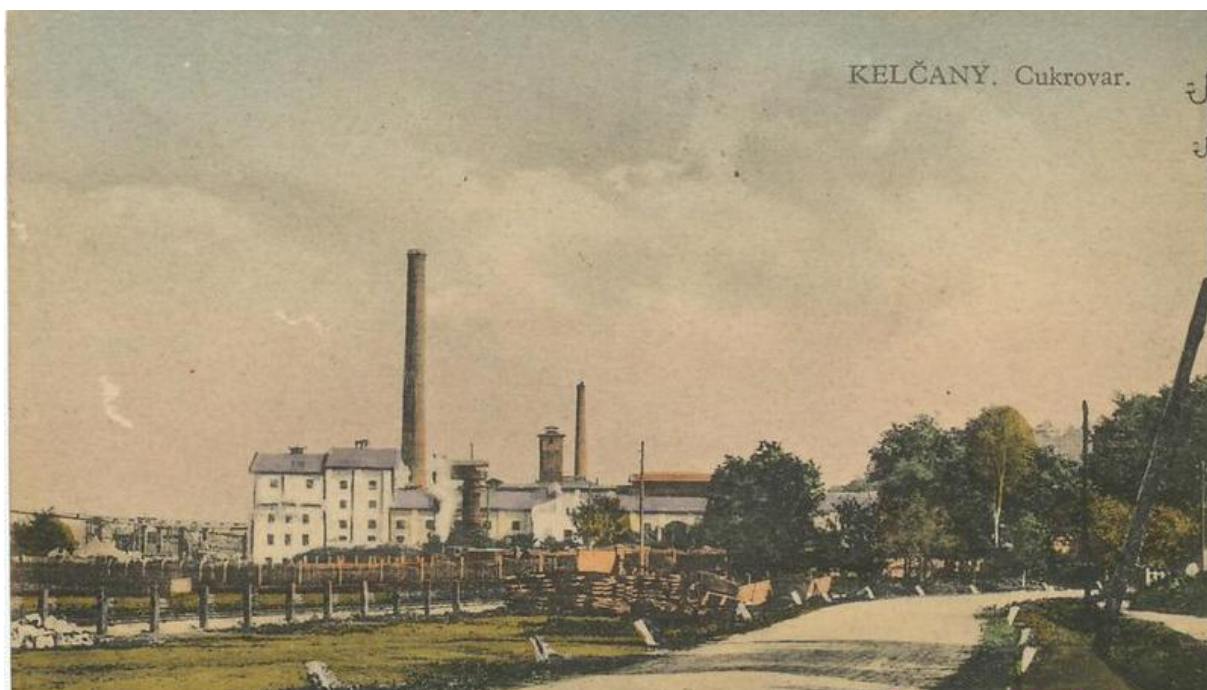

Kelčanský cukrovar

V roce 1856 bylo na Moravě 13 skláren a 1 ve Slezsku, přesto se v Kelčanech staví další. Nová sklárna je sice velmi rozsáhlá, ale primitivní. Její životnost byla velmi malá, poněvadž z 24. na 25. prosince roku 1861 vyhořela a nebyla už obnovena. Kleinové neměli o její obnovu zájem, neboť se podnikání v Čechách i na Moravě zaměřovalo jiným směrem, cukrovarnictvím. Konec kelčanské sklárny je obetkán různými dohady a domněnkami, která nejde ovšem písemně doložit. Vypravovalo se, že Hubert Klein si dal svoji sklárnu, dobře pojištěnou, zapálit někým z kelčanských občanů.

I když není možné dokázat úmyslné zapálení sklárny, je jisté, že požár nevyvedl Kleiny z míry. Nejen, že se rychle přeorientovali na vaření cukru, ale téměř jistě s tím počítali, protože už z jara následujícího roku, kdy ještě ani nebyla ustavena cukrovarnická společnost, uzavírali smlouvy na pěstování a dodávku cukrové řepy.

1. Založení cukrovaru

Kelčanská cukrovarnická společnost nebyla založena v Kelčanech, ale v Sobotíně na severní Moravě, kde Kleinové vlastnili železářské závody a zabývali se výstavbou železnic. 16 německých velkokapitalistů v čele s Albertem Kleinem se sešlo 19. 11. 1862 v Sobotíně a podepsalo předem vypracovanou společenskou smlouvu, kterou se ustanovila firma nazvaná „Keltschaner Zuckerfabrik“ – „Kelčanský cukrovar“. Společníci vložili do závodu celkový kapitál 360 000 zlatých.

Byli to:

Albert Klein, později s přídomkem Edler von Wiesenberk	60 000 zlatých
Franz Klein	40 000 zlatých
Eduard Klein	20 000 zlatých
Libor Klein	20 000 zlatých
Wilhelm Czermak, vrchní inženýr z Vídně	20 000 zlatých
Ignaz Seidl st.	20 000 zlatých
Ignaz Seidl ml.	20 000 zlatých
Josef Latzel, velkostatkář v Barzdorfě	20 000 zlatých
Anton Latzel, továrník v Barzdorfě	20 000 zlatých
Alois Scholz, továrník	20 000 zlatých
Carl Siegl	10 000 zlatých
Constantin Zephereska	20 000 zlatých
Ferdinand Liborio, prokurista ve Vídni	10 000 zlatých
Bernhard Herzmannsky	20 000 zlatých
Moritz Scholz, továrník v Čejčích	20 000 zlatých
Carl Brand	20 000 zlatých

Ředitelem byl jmenovaný Carl Brand. V první kampani v roce 1862 zpracovával řepu pouze z Dolních Moštěnic. Přesně se neví, kolik jí bylo, ale ne více než 12 000 - 15 000 q (1 500 t). Cukrovar byl velmi primitivní a stavěný na rychlo, ale tak, že se mohl dále rozšiřovat. O práci v cukrovaru se hlásili bezzemci a drobní zemědělci, pro které nebyla v okolí příležitost výdělků. Bylo tu zaměstnáno v prvních letech na kampani přes 400 dělníků na dvě směny po 12 hodinách. V neděli se pracovalo při střídání 18 hodin. Mzdy nebyly nějak skvělé, pracovalo se tu vůbec za špatných podmínek. Řepa se nakládala a shazovala rukama, kuličkové vidle nebyly známy a jiného nářadí se nesmělo používat, aby se řepa nepoškozovala. Až do roku 1872 se řepa nosila na řezačky po dřevěných schodech v putnách a koších. Teprve později byly zřízeny 2 parní výtahy, které ušetřily 24 pracovníků.

Vedení cukrovaru obsadilo všechna vedoucí místa dozorců a předáků vlastními lidmi, nejvíce z okolí Šumperka. Jediným českým úředníkem byl Václav Ingr z Kelčan, který byl do té doby u váhy v dolech a pak ve sklárně. V cukrovaru byl účetním, později až do roku 1912 vrchním účetním „Buchhaltrem“, pod tímto pojmenováním byl znám v celém okolí.

Hned po první kampani byla továrna rozšířena a vybavena mnoha novými stroji a zařízeními, takže vyráběla i bílé zboží. Výroba bílého zboží čili rafinování se vyplácela, cena

bílého cukru byla značně vyšší. Protože tenkrát nebylo v okolí ještě dostatek řepy k výrobě cukru, cukrovar nakupoval každoročně surový – žlutý cukr v okolních cukrovarech (Velké Pavlovice a jiné) a rafinoval jej v Kelčanech. Výroba tu byla až od druhé kampaně zaměřena výhradně na bílé zboží, až do roku 1876, kdy se začala dělit zhruba na polovinu. V roce 1880 se už bílý cukr přestal vyrábět úplně. Cukr, hlavně bílý se prodával většinou do zahraničí, a to prostřednictvím agentů, kteří obchodovali nejvíce s Itálií, Jugoslávií a Maďarskem. Tímto způsobem obchodovaly i ostatní cukrovary, přičemž docházelo k častým podvodům, konkursům, zpronevěrám. V konkursech a bankrotech se pozbývalo hodně peněz, ale jedinci se často na úkor jiných velmi obohacovali. Rakouská vláda vydala 25. 12. 1862 zákon o konkursu, který sice tyto intriky a podvody ztěžoval a omezoval, ale zcela jim nezabránil. Proto nastaly v kelčanské společnosti tahanice o název, ve skutečnosti o zodpovědnost a ručení za firmu a její obchody. Krajský soud, jako obchodní senát v Uherské Hradišti, společenskou smlouvu z 19. 11. 1862 společnosti neschválil a výnosem z 22. 12. 1863 požádal, aby znění firmy bylo pozměněno a celé smlouva aby byla upravena a usměrněna.

A tak v květnu roku 1864 byl v Kelčanech byl vypracován doplněk, který firmu změnil na „Kelčanský cukrovar Alberta Kleina a spol.“. Doba trvání společnosti byla zaručena na 15 let, tj. do roku 1877. V tomto dodatku se připomíná, že dosavadní ředitel Carl Brand ze společnosti vystoupil a prodal svůj podíl soukenickému továrníkovi Oberleitnerovi ze Šumperka. Osobní ručení za obchody společnosti převzali Albert Klein, Ignaz Seidl a Josef Latzel, ostatní členové učili pouze svými podíly. Byla tak utvořena komanditní společnost s omezeným ručením, ale ani tato změna úřady neuspokojovala. Novým ředitelem byl jmenován nový společník Hans Kipping.

Z důvodu stále těžšího jednání s úřady, byla společnost nucena si sjednat advokáta, byl to dr. Ulrich z Uherského Hradiště, který se stal právní zástupce komanditní společnosti. 26. 8. 1868 byla společnost opět místodržitelstvím zamítnuta a formálně rozpuštěna. Dr. Ulrich vypracoval podle pokynů místodržitelství stanovy, podle kterých se firma definitivně nazývá „„Keltschaner Zuckerfabrik-Aktiengesellschaft“ – Kelčanská cukrovarnická společnost. Tyto stanovy byly 4. 10. 1868 schváleny místodržitelstvím a komanditní společnost se tím změnila ve společnost akciovou, ve které ručili všichni akcionáři. Stanovy byly vypracovány se všemi náležitostmi a doložkami, s podpisovými vzorci, vzory kupónů a akcií, které byly zvýšeny na kapitál 525 000 zlatých, neboli 525 akcií po 1 000 zlatých.

Stanovy obsahují také majetek ke dni 4. 10. 1865:

1. pozemky

- 8 jochů - 916 čtverečních sáhů (3295 m²) pozemků, většinou arondovaných, na kterých stály budovy sloužící jako manipulační místo cukrovaru, dolů a koňské železné dráhy;

2. budovy

- Cukrovarská továrna včetně bytů, uhelná šopa, skladiště, ubytovna dělníků, hostinec a noclehárna, dvě váhy s vážným mostem, byt vrátného, bednářství, šopa na materiál a sklep;

3. hnací zařízení

- V továrně a přilehlých místech se nalézají různé parní stroje, lisy a různá zvláštní zařízení na zpracování asi 224 000 q (22 440 t) řepy a k dalšímu rafinování surového cukru;

4. vlastní uhelné doly

- Jacobiho jáma u Žádovic – jednoduchá
- Ferdinandová jáma u Žádovic – jednoduchá
- Theodorova jáma u Žádovic - jednoduchá
- Povrchová jáma Theodor na ploše 12 922 čtverečních sáhů (46 476 m²)
- Philipova jáma u Žádovic - jednoduchá
- Jáma Helena u Žádovic - jednoduchá
- Jáma Karel u Žádovic – dvojitá
- Důl Babora u Žádovic (4 jámy)
- Povrchová jáma Barbora Žádovice na ploše 14 395 čtverečních sáhů (51 774 m²)
- Důl Huber (4 dvojité jámy)
- Povrchová jáma Hubert na ploše 968 čtverečních sáhů (3 482 m²)
- Důl Eduard (4 dvojité jámy)
- Jáma Josef u Kelčan (jednoduchá)
- Jáma Amalia u Kelčan (jednoduchá)
- Dále jámy Engelbert, Albert, Franz, Liborius (vesměs u Kelčan)
- Jáma Lorenz u Vlkoše
- Jáma Žofie u Kelčan
- Povrchová jáma Žofie u Kelčan na ploše 20 237 čtverečních sáhů (72 785 m²)
- Tři doly „Požehnání boží“ u Žádovic
- Jámy Františka, Marie a Ignaz u Žádovic

5. Nájmy

- Pronajaté dvory Kelčany, Kostelec, Žádovice a Vracov

2. Další růst a vývoj cukrovaru

Aby byl cukrovar zabezpečen již od svého začátku provozu, byla uzavřena smlouva dne 5. 4. 1862 s F. Karplusem, nájemce dvora Dolní Moštěnice, který si vyhlédli pro pěstování cukrovky. Společnost zastupoval Carl Czerny, důlní inspektor z Čejče, jako zplnomocněný zástupce tvořící se kelčanské cukrovarnické společnosti. Nájemce Karplus se zavázal, že od roku 1862 po dobu 10 let bude pěstovat cukrovou řepu pro zřizovaný cukrovar v Kelčanech, a to v prvních třech letech nejméně na ploše 100 jochů a v dalších 7 letech nejméně na 140 jochích plochy.

Zajímavé bylo ustanovení smlouvy k odběru řízků. Těch bylo poměrně málo, neboť řezačky vlastně řepu neřezaly, ale drtily, takže velké množství bylo znehodnoceno. Nájemce Karplus proto obdržel 12,5 % výpresků bezplatně, které mu továrna byla povinna dovézt.

Smlouva dále říká, že v květnu je ředitelství povinné vyplatit nájemci zálohu 40 zlatých za každý joch oseté řepy. Nakonec se ředitelství zavazuje, že Karplusovi prodá všechnu vyrobenou 40° melasu na průmyslové účely lihovaru. Cena melasy bude záviset na ceně lihu. Nájemce se naopak zavazuje, že bude tuto melasu odebírat po dobu 10 let.

Cena cukru byla v té době až 30x dražší než cena řepy. Tato vysoká, ač kolísající, cena cukru sváděla obchodníky a agenty ke zpronevěřám. Kelčanský cukrovar přišel hned v prvních letech o 700 zlatých u firmy Slavnitrio v Pešti, která upadla do konkursu. Dále o 216 zlatých v roce 1870 zpronevěrou agenta C. Schreiera. Další agent U. Brugg v dobré souhře s firmou Giuseppe Fracasso ve Veroně, připravil firmu o více než 600 zlatých. I shora uvedená smlouva s Karplusem skončila úpadkem, konkursem, se kterým se společnost těžce smířovala, neboť přišla celkem o 6 404 zlatých. Odpisy konkursu se táhly účetními knihami přes 20 let, záležitost je v knihách nazývána jako „aféra Karplus“. Karplus totiž bral na dluh uhlí, větší množství melasy na líh, zálohu na řepu, neplatil řepné semeno a řepy neměl. Byla to opravdu velká aféra, neboť během soudního vyšetřování vyšly najevo další dluhy cukrovaru ve Ždánicích, dluhy za nájemné u majitele Bzeneckého panství atd.

Od prvních let najímala společnost také okolní dvory. V prvních letech prosperovali pouze Vracov a Milotice, dvory Žádovice, Kelčany, Buchlovice, Kostelec, Žeravice byly ztrátové. Vedení společnosti však dokázalo rychle zareagovat, zaměřilo se na pěstování cukrovky, tak že osívalo 1/6 půdy. Od 1. ledna 1872 převzalo nájem také dvůr Hruškovice o výměře 250 ha, čímž stoupla celkové výměra všech obhospodařovaných ekonomií na více než 2 600 ha, za které platilo ročně 83 546 zlatých nájemného, což je 32 zlatých za hektar. Po Karplusově konkursu převzala společnost do nájmu také Dolní Moštěnice.

Bilanční zprávy z prvních let vykazovaly deficit, např. v roce 1871 to bylo 3 542 zlatých. To ovšem bylo zapříčiněno budování rezervního fondu, rozšiřování továrny a investicemi na dvorech. Všechny tyto náklady byly financovány z výtěžků z cukrovaru. Brzy se však vracely. Náklad na zpracování 1 q řepy byl původně 2 – 2,5 zlatých, ale zaváděním lepší techniky klesal. Cukru se vyrobilo v prvních letech poměrně málo, začínalo se s výtěžkem 5%, teprve v roce 1900 se dosáhlo 15%. Bylo to ze dvou důvodů:

- řepa obsahovala méně cukru jako dnes
- nedokonalý postup při zpracování a výrobě

I přes všechny vyšší náklady investice a konkursní ztráty, dosahovala společnost velkých zisků. Cukrovarníkům se v té době dařilo všude, protože stát výrobu cukru podporoval a osvobozoval ji od daně až do 27. 6. 1878. Daň byla poté zavedena dle velikosti cukrovaru, podle obsahu difuzérů, což poněkud zastavilo továrnu v jejím rozvoji. V roce 1878 se zmenšil obsah difuzérů, teprve 3 roky staré, z 8 hl na 5,6 hl klesla daň pod určitou hranici. Stát v období kampaně kontroloval cukrovar. Finanční dozorcí, kteří byli ubytováni ve zvláštním domku u váhy, dohlíželi na množství vyrobeného cukru z důvodu, aby bylo správně přiznáno. Dohlíželi i na to, aby dělníci neodnášeli cukr domů.

Na zmenšených difuzorech se pracovalo pouze 1 rok, neboť vy výroční zprávě vedení cukrovaru uvádí, že pro malé difuzní stanice nedrží krok s ostatními a výroba je nerentabilní. Vrátili se tedy k větším difuzorům. Každý rok v továrně dochází k opravám a pořizování nových strojů a zařízení, protože v letech 1860 – 80 byla technika na velkém vzestupu.

Kampaň 1871 – 72 byla nešťastná. V listopadu se zlomilo velké setrvačnickové kolo a jeho namáhavá oprava trvala 9 dní. Lidé po tuto dobu nepracovali a museli být udržováni v permanenci při vysokých nákladech. Nepředvídané ztráty přinesl také dobytčí mor, který vypukl nejdříve v Kyjově a poté v Kelčanech, a kvůli němu musely být uzavřeny dvory. Na valné hromadě v červenci byl odvolán dosavadní ředitel Hans Kipping. Novým ředitelem se stal dosavadní inspektor ekonomii Theodor Brasse.

Před kampaní 1872 – 73 byly do továrny umístěny dva parní výtahy, a jak už víme, ušetřily 24 pracovních sil. Kampaň pro velké sucho trpěla nedostatkem vody, proto byly příští rok upraveny kanály a vodní toky. Pro sucho a nedostatek krmiva bylo přes 1 000 q řepy necháno pro zkrmení na dvorech. Celkové hospodaření v těchto letech nevynášelo tolik, kolik by si akcionáři přáli. Teprve v roce 1877 si pochvalovali, že cukrovar a všechny dvory byly aktivní. Bilanční a obchodní správa už mluví o konjunktře. Přibíraly se tedy do nájmu další dvory, moc kelčanských magnátů stoupala, ale stoupala také nenávisť vůči nim u vesnických lidí.

Hovoří o tom pěkně dokument soudního sporu o události, která se odehrála 28. listopadu 1878 v Mutěnicích. Správce kelčanského dvoru Rud. Bayer jel toho dne přes Mutěnice a byl napaden chasníky Maxem a Martinem Kmentou, Josefem Čepilem, Tomášem Haydukem a Jiřím Pospíšilem, 19-23 letí chasníci p. správci nadávali, házeli po něm kyjáky, zvláště Jiří Pospíšil a bylo štěstí, že ho minul. Někteří byli také viněni, že nadávali hospodářskému adjunktovi Rud. Lauferovi a Martin Kmenta ho udeřil pěstí a roztrhal kabát. C.k. Okresní soud v Hodoníně všechny odsoudil v dvoudenním přelíčení na 5 – 8 týdnů a k úhradě soudních útrat.

Firmu ve sporech zastupoval c. k. zemský advokát dr. Kaiser z Uherského Hradiště. Byly to většinou spory obchodní a spory ze zaměstnanci, kteří utrpěli úraz a žádali od odškodnění. V mnoha těchto spisech byla také zažloutlá směnka – neštěstí to mnoha rolníků a moc zbraň v rukách lichvářských obchodníků.

V roce 1879 se stavěla nová silnice Ježov – Zlechov. Společnost poskytla na stavbu této silnice 4 500 zlatých. Vedení cukrovaru to na valné hromadě odůvodnilo akcionářům tím, že dvory Hruškovice a Buchlovice mívají nesjízdné cesty a oba dvory prodlužují nájem od 1. 1. 1880 o dalších 12 let.

Kampaň 1880 – 81 byla jedna z nejdelších, trvala 162 pracovních dnů. Množství řepy se oproti minulým letům zdvojnásobilo, neboť nastal přísun cizí řepy. Její pěstováním se totiž začalo pomalu ujímat u většiny sedláků. Denní výkon cukrovaru se po dalších změnách a opravách zvýšil zhruba o 300 q, bylo to však málo oproti jiným cukrovarům.

V roce 1880 obec Žádovice stavěla školu, prodala společnost obci pro tento účel stodolu z gruntu čp. 41 za 1 200 zlatých a přispěla na stavbu obnosem 2 000 zlatých.

V obchodním roce 1881 – 82 za vedení nového ředitele Th. Windecka byly posíleny všechny fondy a na rozdělení zbylo téměř 166 000 zlatých a akciový kapitál by navýšen na 800 000 zlatých.

V roce 1883 bylo z rezervního fondu postaveno přízemí hospody a v roce 1890 byla zvýšena o 1 poschodí.

V roce 1883 byl dokončen jeden úsek vlárské dráhy a to sice ze Bzence - Písku do Kyjova. Nádraží v Kyjově bylo u sklárny. Při stavbě tohoto úseku vyvinulo vedení cukrovaru úsilí, aby dráha vedla od Vracova přímo na Kelčany, kde mělo být i nádraží a kolem Chrástí do Kyjova. Byly tak i vypracovány plány, ale trasa se neuskutečnila pro vysoké požadavky podnikatele stavby Oscara bar. Lazariniho. Vedení cukrovaru totiž předpokládalo, že jiné řešení není možné a že dráha kolem Kelčan bude postavena i bez příspěvku. Byl to však osudný omyl, neboť dráha byla zřízena podle jiného projektu, byla zřízena stanice ve Vlkoši a pojmenována Vlkoš – Kelčany. Vedena pak byla jižním směrem kolem Skoronic do Kyjov. Další úsek Kyjov – Brno byl postaven později a dán do provozu až roku 1888.

Zřízením této dráhy přestaly sice transporty řepy povozy z Veselska a Koryčanska. Vznikly však nové potíže, manipulace s řepou se zdvojnásobila a drahá doprava zvýšila náklady. Společnost se proto rozhodla postavit vlečku, aby mohla být řepa dopravena ve vagonech až do továrny a nemusela být vykládána a znovu nakládána ve Vlkoši.

V kampani 1884 – 85 po mnoha přípravách a velkém očekávání se v továrně poprvé rozzářila elektrická světla. Celé zařízení provedla vídeňská firma Siemens & Halske, která vyslala do Kelčan montéra Pillingera. Pracoval tu 82 dní a instaloval v závodě 195 16ti svíčkových žárovek a 2 světla o 1 400 svíčkách. Parní stroj a dynamo o 30 HP dodala První brněnská za 3 000 zlatých, ostatní zařízení stálo 6 280 zlatých.

Vedení si pochvalo, že náklady na osvětlování vlastní elektřinou nejsou tak vysoké a že elektrické osvětlení je nepoměrně lepší než předchozí petrolejové. Pracuje se bezpečněji, neboť u strojů a jam je více světla. Elektřina však byla zavedena jen do továrního objektu. Osvětlení sušárny, stájí, bytů a kanceláří bylo zaváděno postupně až do roku 1905.

S těžkým srdcem však sledovala společnost obchodní vývoj. Cena cukru šla v celém světě prudce dolů. Dále 24. 5. 1886 v Dolních Moštěnicích shořel lihovar a dvě stodoly. V roce 1887 bylo zpracováno pouze 150 000 q řepy, z toho 1/6 koupené, což bylo 2x méně, než rok předtím. Vedení cukrovaru si v těchto letech pomáhalo snižováním dělnické mzdy, hlavně na dvorech.

Obchodní zpráva z roku 1888 – 89 prozrazovala, že rok byl sice špatný, ale výsledky dobré, díky cukerní konjunktře. Ceny našeho cukru začaly zase v zahraničí stoupat, zvýšila se i spotřeba a poptávka v tuzemsku. Objevila se však nemilá konkurence v podobě dobudování

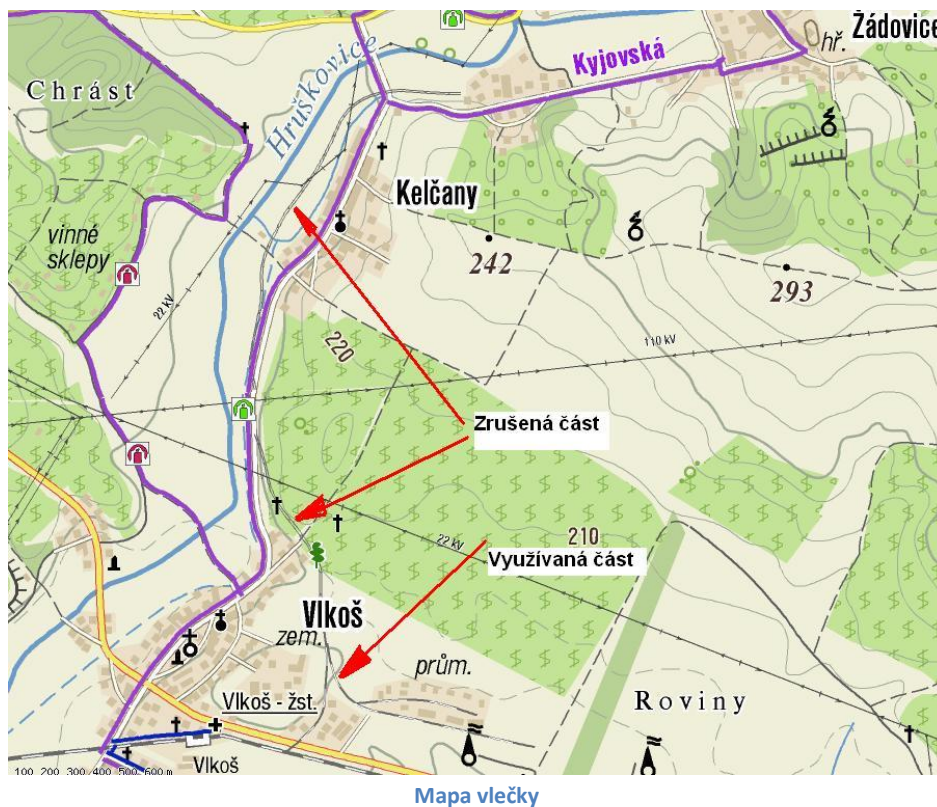
transversální dráhy, jak se tehdy nazývala vlárská dráha Kyjov – Brno. Ostatní cukrovary v obcích kolem této dráhy, hlavně v okolí Kyjova, začaly nakupovat v dosavadním kelčanském rajonu řepu v takovém množství, že vedení cukrovaru mělo obavy o řepu pro příští kampaně. Rychle byly vybudovány váhy v Kyjově a Bohuslavicích, aby přebírání řepy bylo plynulé. Cizí cukrovary se však u nás neuchytily a obchodní zpráva z roku 1890 jásá, že se cukrovar ubránil konkurenci. Konjunktura rostla ta rychle, že v letech 1880 – 90 bylo nutné provést rekonstrukci pro větší kapacitu zpracované řepy a také přestavbu budov. Mělo být možné zpracovat 3000 q denně, ale docházelo k poruchám a následným opravám, takže se zpracovávalo 2 525 q denně. Rekonstrukce stála 83 750 zlatých. 20. 1. 1891 došlo k výbuchu staré kotelny kvůli nedostatku vody v kotli. Zraněno bylo celkem 5 dělníků. Úrazy zde byly časté, nejvíce zlomeniny, utržené nebo useknuté prsty, někdy i ruka, opařeniny a popáleniny vápnem. V roce 1891 byla řepa postižena nosatci a černými červy, takže z vlastních osetých 685 ha zůstalo z 1. osevu jen 425 ha.

Po celý rok 1891 se pokračovalo v dalších opravách a rekonstrukcích, ty se protáhly až do podzimu, takže kampaň začala až 7. října. Nebyla o moc lepší než minulá, neboť když se porouchala pumpa na hustou šťávu, nedovedl ji nikdo upravit. Denní průměr zpracované řepy nedosáhl opět 3000 q a zvýšil se jen nepatrně, ačkoliv difuzéry byly zvětšeny na 25 hl. Vedení napsalo firmě Märky, Bramovský a Schulz ostrý dopis, ve kterém ji žádalo o vrácení části peněz z rekonstrukce nebo bezplatné uvedení všech strojů do provozu. Proto vyslala pražská firma do Kelčan nestranného odborníka, technického ředitele cukrovaru v Libnovsi Stanislava Štemberga, aby podal o montáži vyjádření. Štemberg pobyl v Kelčanech 3 dny a zjistil, že zařízení skutečně nejsou dostatečná. Chemický proces čištění šťáv neprobíhá tak, jak je zapotřebí, v aparátech není vyvinována dostatečná teplota. Závěr byl ovšem šalamounský, uznává chyby, ale také říká, že lepším a odbornějším dohledem pracovníků lze snadno denně zpracovat 3000 q řepy. Jak tento spor nakonec dopadl, není známo. Je však možné se domnívat, že závady byly částečně zapříčiněny tím, že továrna v té době neměla zaměstnance – odborníky, kteří by novým strojům rozuměli.

Velké potíže dopravy řepy z váhy způsobilo, že bylo nutné zastavit na 3 dny provoz. Valná hromada se usnesla, aby stavba vlečky Vlkoš – Kelčany nebyla už odkladná. V květnu roku 1892. skutečně došlo k dohodě s majiteli pozemků ve Vlkoši. Práce začaly 14. června a trvaly s dodatečnými úpravami do 29. Října. Pracovalo zde 26 italských dělníků, vypomáhali také dělníci z továrny a okolí. Pracovalo se velkým tempem, často i v neděli, aby byla vlečka do kampaně hotová. Provoz na ní byl zahájen 5. října s novou lokomotivou o síle 100 HP, kterou dodala firma Kraus a spol. z Lince. Lokomotiva stála 9 300 zlatých, vážila 17 tun a sloužila až roku 1961. Výroční zpráva z roku 1892 – 93 konstatovala, že bez vlečky by byl provoz nemožný.

I když byla cena cukrovky ovlivňována krizemi, výkyvy cen, bojem o rajóny a kontingenty, její pěstování na vesnicích se velmi rozrostlo. V roce 1892 byl zřízen kartel, který od té doby řídil vývoj cukrovarnictví. Nastala centralizace, mnohé cukrovary byly zrušeny nebo sdružovány. V Kelčanech na místo nemocného Th. Windecka byl jmenován nový ředitel Albert Schröder. Hodpodářství bylo rozšířeno o další dvory Těmice, Ořechov, Domanín a od 1. 4. 1894 ještě o Šardice. V továrně byl zaveden vodovod a byla započata stavba telefonu do Bzence. Stavbu prováděla firma Siemens & Halske z Vídně. 580 sloupů a vnitřní zařízení

stála 3 050 zlatých. V následujících letech bylo zavedeno telefonní vedení také na dvory Domanín, Kostelec a i do Mutěnic. Je dost podivuhodné, jak se obyvatelé a zástupci obcí bránili tomu, aby telefonní vedení šlo přes jejich obce a kolem cest a pozemků. Stavěli se ostře proti němu, a když se už dali přesvědčit jeho nutnosti a neškodnosti, žádali alespoň náhradu a dávali do protokolu různá výhrady.

Zbývající roky 19. století se vyznačovali střídavě stoupající a klesající tendencí ceny cukru. Kampaně probíhaly celkem dobře, neboť další rekonstrukce, opravy a nová zařízení umožnily zpracovávat až 3 700 q řepy denně. Rekonstrukce se prováděly každoročně, továrna se postupně modernizovala, aby stačila druhým. Nutno připomenout alespoň rekonstrukce z roku 1883 a to hygienické zařízení pro dělníky, dlažbu nádvoří, vyčištění a úpravu obou rybníků, zřízení hrabičkové dráhy na řízky. V roce 1884 byly postaveny dva nové difuzéry po 23 hl a vybavena laboratoř. Následujícího roku byla postavena 60m lanovka na kaly. 1896 byl rozšířen vodovod, pořízen nový cukerní výtah, na dvory zakoupena garnitura parních pluhů atd.

Výroční zprávy podávaly přesný rozbor podnikového hospodářství. Akcionáři, k nimž přibýli další vídeňští a jiní podnikatelé, sledovali pečlivě zprávy ze světových trhů a burz a dirigovali obchodní a hospodářské směrnice závodu podle podmínek, které se jim zdáli pro příští rok příznivější. Na valné hromady přijížděli obyčejně všichni akcionáři, včetně z okolí Vídně a Šumperka. Přijížděl i Carl Chlari, prezident kelčanské společnosti a člen cukrovarnického ústředí v Rakousku – Uhersku, zapřísáhlý to nepřítel českého lidu.

Množství řepy se zvyšovalo, ceny cukru sice střídavě kolísaly, ale kelčanská cukrovarnická společnost vstupovala do nového století bohatá, rozrostlá ve velký kombinát.

3. Začíná 20. století

Dosavadní ředitel Albert Schröder zemřel náhle 14. 1. 1900 a na jeho místo nastoupil Felix Mensel, vyměněný již roku 1902 pro špatnou organizaci práce Josefem Markem, prvním ředitelem české národnosti. Zároveň však byla v roce 1902 zavedena funkce centrálního ředitele pro cukrovar, dvory a doly. Byl jím jmenován Richard Brandhuber, ten setrval ve funkci 20 let. Jinak začátek 20. století vše pokračovalo dosavadním způsobem. Vedení se snažilo stále levněji nakupovat, vyrábět a draž prodávat. Z jara 1901 se přikročilo k další rekonstrukci kotelny, řepného kola, praček a hlavně difuzních baterií a jiného strojního zařízení. Denní výkon se zvýšil o 500 q, tedy na 4 200 q.

Ceny cukru na světovém trhu po několika letech dobré konjunktury klesly. Vstoupila v platnost bruselská konvence z 5. 3. 1902, která měla mezinárodními obchodními dohodami upravit pěstování řepy a výrobu cukru tak, aby nedocházelo k velkým výkyvům a omezit nebo zamezit dovoz cukru zámořského. Měla prostě stabilizovat poměry v cukerném průmyslu a obchodě. V návaznosti na bruselskou konvenci a s vidinou větší výroby, se v roce 1905 začala etapově rekonstruovat továrna. V roce 1905 bylo dáno na tento účel 56 000 K, a v roce 1905 76 000 K. Společnost v těchto letech dosahovala enormních zisků. První pět let 20. století můžeme právem nazvat léty největšího a nejlepšího rozvoje kelčanské společnosti. Společnost dosáhla v roce 1905 čistého zisku 140 000 K. V dalším roce došlo ke zlomu. Byl to přirozený důsledek bohatnutí a rozšiřování podniku. V roce 1906 se dělníci usnásí na mohutném projevu solidarity ze všech 14 dvorů proti neustálému snižování mezd. Právě o žních vypukla stávková akce, ze které dělnictvo odešlo vítězně.

Obchodní zpráva obsahovala zprávy o zvýšení mezd o 37 000 K. Ani v dalších ukazatelích není kampaň 1906 – 07 potěšitelná. Ceny cukru náhle klesly, podnikový materiál silně podražil. Opět se projevují potíže v dopravě řepy. Ožívá myšlenka zřídit koňskou vlečku přes Vlkoš, Skoronice a Milotice kolem Mistrína do Jaronovic a Mutěnic, s odbočkou do Šardic. Ale projektanti vlečky narazili na velký odpor rolníků při jejich projektování přes jejich pole. Protože soukromá společnost nemohla pozemky vyvlastnit, rozhodla jiným způsobem. Vést úzkokolejnou dráhu po veřejné silnici. Získala k tomu souhlas Okresního silničního výboru v Kyjově. Nejvíce odporovaly zase obce Vlkoš a Skoronice. Nesouhlasily s návrhem, protože vlečka by vedle oběma vesnicemi těsně kolem domů. Zamýšlená stavba způsobila hotovou revoluci, bouři a odpor. C. k. místodržitelství pozvalo tedy všechny interventy do Kelčan k jednání, které se konalo 6. – 12. 7. 1906. Zúčastnili se ho zástupci ministerstva drah, zástupci Severní dráhy Ferdinandovy a dráhy vlárecké, které byly tehdy ještě obě soukromé, dále členové silničního výboru, představitelé okresního hejtmanství a zástupci všech obcí. Schůze vyzněla ve prospěch cukrovaru a stavba vlečky byla povolena. Obce Vlkoš a Skoronice položily řadu podmínek, které zamýšlenou dopravu velmi ztěžovaly, ba téměř znemožňovaly. Po pravdě to nebylo řešení dobré a dlouho by nevyhovovalo, protože silniční frekvence vzrostla. Není už přesně známo, jakým způsobem, jakými prostředky a jakým vlivem obce dosáhly, že se vlečka neuskutečnila. Bylo to asi proto, že byla postavena lokální dráha Kyjov – Mutěnice.

V dalších letech bylo největším neštěstím pro akcionáře, že byli nuceni každoročně zvedat mzdy dělníků. V roce 1909 došlo v továrně k další rekonstrukci, která zvýšila denní kapacitu o 2 500 q. Firma z Vídně dodala a nainstalovala nový hnací stroj, který byl v provozu až do konce cukrovaru. V letech 1910 – 11 byly upraveny a rozšířeny tovární objekty, kanály, nádvoří a byla také postavena silnice spojující cukrovar s hlavní silnicí, tzv. „Klingrovka“. Na těchto rekonstrukčních pracích, hlavně na úpravách stavebních, byli zaměstnáni cizí dělníci, nejvíce Jihoslované a Italové. Celý vzhled továrny a okolí se velmi změnil.

První kampaň po těchto opravách proběhla dobře, ale následující rok 1910 – 11 byl velmi špatný. Jediným světlým bodem zůstala pevná cena cukru, jak říká výroční zpráva. Kampaň byla těžká, mokrá, takže ze 113 dnů kampaně se plných 44 dnů stálo pro nedostatek řepy. A kampaň 1912 – 13 nebyla lepší. Hodně pršelo a stroje měly stále poruchy. Začátkem listopadu napadlo mnoho sněhu, takže práce na polích ustály na plné tři týdny, továrna sama stála 26 dní. V prosinci nastaly silné mrazy, proto musely být zvýšeny mzdy o 147 000 K, aby se řepa sklídila. Přesto jí zůstalo jen na vlastních dvorech nevyryto 23 ha.

Vpředvečer 1. Světové války vykazovalo slibné obchodní hospodářství cukrovaru a ekonomii perspektivy. V roce 1914 byla vystavěna ještě nová elektrická centrála, ale válečné události, nedostatek dělnictva, nedostatek hnojiva atd. způsobily zvrát. Kampaně probíhaly s velkými obtížemi, většina dělnictva totiž nastoupila na vojenskou službu, takže na kampaň přicházeli pracovat starší, většinou nezpracovaní lidé a od roku 1915 vojenští zajatci. Poměry v cukrovaru se značně zhoršily.

Množství řepy zpracované ve válečných letech neustále klesalo. V kampani 1915 – 16 zůstalo dokonce 300 vagonů řepy na polích cukrovaru nesklizeno. Řepa byla v jarních měsících zpracována bez vyslazení na suché řízky. Aby se odpomohlo nedostatku pracovních sil, hlavně při manipulaci s řepou, bylo v roce 1919 od firmy Gelink z Vídně objednáno splachovací zařízení ELFA, které se opravdu osvědčilo.

Se vzrůstajícími nesnázemi rakouského hospodářství rostlo pochopitelně i „vlastenectví“ kelčanských akcionářů. Firma upsala na válečnou půjčku 615 000 K, v roce 1916 ji doplnila na 1 044 000 K. V roce 1917 koupil cukrovar od hraběte Magnise statek Dolní Moštěnice s pozemky i lesem za 1 900 000 K.

Výroční zprávy si každoročně všímaly osudu administrativních a technických zaměstnanců, většinou Němců. Podávaly jmenovitý seznam padlých, raněných, zajatých a vyznamenaných. Ovšem osud obyčejných dělníků je nezajímal. Byli to prostí lidé z okolních vesnic. Také dozorcí a úředníci, kteří zůstali přes válku doma, se vůči pracujícím v cukrovaru a na dvorech chovali přímo nesnesitelně. O to silněji působily na dělnictvo zprávy osvobozující VŘSR v Rusku, burcující uvědomění dělnictva s nadějemi na státoprávní změny, které s sebou museli přinést reformy po stránce politické a sociální. Ohlasy těchto zpráv se dostaly pochopitelně k sluchu kelčanských Němců, kteří se zhoršujícími se zvěstmi z bojišť a z obavy před koncem svého hospodářského panství, začali tvrdě šikanovat české zaměstnance. Přilévají tím jenom olej do ohně.

4. Poměry v 1. republice

V posledním válečném roce začala kampaň právě v den vyhlášení československé samostatnosti, 28. října. Kampaň se protáhla až do 15. 2., s 52 dny přerušené práce (ze 110). Dražota, nízké mzdy a v poslední řadě zcela záporný postoj německých úředníků k novým politickým poměrům způsobil, že se dělníci počali dožadovat radikální nápravy. Byli však odmítáni, dokonce jim hrozili propuštěním z práce.

Ale nedali se zastrašit a usilovali všemožně, aby německé vedení bylo ze závodu odstraněno. Velký rozruch u ředitelství cukrovaru 15. 11. 1918 způsobil dopis kyjovského okresního národního výboru (v prvních převratových dnech). Byl sice napsán v mírném tónu, přece však dost důrazně.

Ředitelství cukrovaru akciové společnosti v Kelčanech

Okresnímu národnímu výboru bylo sděleno z několika stran, že někteří páni úředníci v Kelčanech i na různých dvorech, nedbají změněných poměrů, chovají se provokativně k českému obecnstvu a dělnictvu, že např. zakazují dělnictvu nošení trikolor, že se vyjadřují způsobem pohrdlivým o státě československém, o našich národních tužbách atd.

Podávajíc o tom ředitelství zprávu žádáme, aby všichni úředníci před podobným jednáním byli varováni, poněvadž kdyby se podobné stížnosti opakovaly, Národní výbor by byl nucen úředně zakročit.

Podepsán předseda okr. nár. výboru:

Dr. Kozánek, v.r.

Do okolí Kelčan a ostatních dvorů byly zároveň rozhozeny letáky s provoláváním k dělnictvu, ve kterém se upozorňuje na zlé chování, mstivost německých úředníků apod. Jsou tu jmenovány případy (osoby však jmenovány nejsou), kdy správce na dvoře i po vyhlášení čsl. samostatnosti nadával dělnictvu. Bylo tedy žádáno dosazení českých úředníků. Nakonec vyzývá dělnictvo ke stávce na den 20. 11. 1918 na všech dvorech a varuje stávkokaze, kteří by přeci jen do práce nastoupili, že s nimi naloží jako s nepřáteli čsl. samostatnosti.

Organizátorem této stávky byl tehdy mladý, energetický Šimon Sagánek z Moravan, zaměstnaný na dvoře Dolní Moštěnice. Od založení KSČ v roce 1921 byl jejím členem. Spoluzaměstnanci si ho vážili pro průbojnost a neohroženost. Když cukrovar nechtěl zavést osmihodinovou pracovní dobu na dvorech, vedl dělníky tak, že ti na dané znamení opouštěli po osmi hodinách pracoviště. Byl za to přechodně propuštěn. Byl jedním z mála dobrých dělnických organizátorů ve zdejších okolí, zemřel v roce 1961.

Důvěrníkům na dvory byl doručen stávkový program, aby se s ním seznámili a seznámili zemědělské dělnictvo. Určoval, kde se mají průvodci z jednotlivých dvorů spojit tak, aby 20. 11. o půl 11 hod. byli v Kelčanech, kde manifestanti předloží vedení cukrovaru dělnické požadavky. Ty byly vydány ve formě tištěného dopisu:

Ředitelství cukrovaru v Kelčanech

My, dělníci Kelčanského cukrovaru a všech ostatních závodů této firmě patřících oznamujeme, že zahájíme dnem 20. Listopadu stávku, kterou ukončíme pouze po splnění těchto požadavků:

- 1. Odstranění veškerého německého úřednictva všech závodů, pokud se s námi musí bezprostředně stýkat.*
- 2. Dosazení českých úředníků.*
- 3. Zvýšení mzdy podle nynějších drahotných poměrů.*
- 4. Větší příděl potravin (obilí, mouky, zemáků)*

Po splnění těchto podmínek nebude překážky k opětovnému nastoupení práce. Není – li možno ihned vyměnit veškeré německé úřednictvo, dáváme lhůtu do 1. 1. 1919, klademe ale za podmínku bezodkladné propuštění pánů:

*Swadosche, důlního inspektora
Schrödra, správce
Hammra, správce
Klugra, nadsprávce
Reinholze, správce
Münzera, správce*

Stávka potrvá tak dlouho, pokud nebude těmto požadavkům učiněno zadost.

Dělnictvo

Stávkový průvod byl, ale nebyly splněny všechny požadavky dělníků. Ředitelství mírně mzdu zvýšilo, slíbilo ústupky, nejednotné dělnictvo během týdne postupně nastoupilo do práce.

Přesto, že zaměstnanci cukrovaru se stávkou zemědělského dělnictva nezúčastnili, byla i v továrně situace napjatá. Docházelo k slovním potyčkám a výstupům mezi dělnictvem a ředitelem Willertem, které vyvrcholily v březnu následujícího roku. Jednoho dne v ranních hodinách došlo ke sporu mezi zmíněným ředitelem a topičem Novákem. Několik starších dělníků jako Jurečka a jiní se k Novákovi přidalo, nakonec ředitele Willerta chytli, vytáhli jej marně se bránícího z tovární budovy a chtěli jej hodit do rybníka na nádvoří. Willert křičel, vyhrožoval a volal o pomoc. Dělníci se nakonec rozdvojili a úmysl nedokončili. Svoje výhrůžky však neuskutečnil ani ředitel Willert, neboť se přece jen zalekl odvahy a rozhořčení zaměstnanců.

Poměry v kelčanském cukrovaru se hodně zabýval soc. dem. týdeník Slovácko, který ostře pranýřoval kelčanské poměry a to, že firma neuznala ani za vhodné své jméno počestit. Stalo se to úředně až v roce 1920.

Vedení se v prvních letech po převratu stěžuje, že cukr smí být pouze prodáván prostřednictvím čl. cukerní komise, že dvorům jsou předpisovány vysoké dodávky. Fakt je, že hospodářství byla válečnými poměry skutečně postižena. Ze snahy o rentabilitu podniku, mimořádná valná hromada z 30. 11. 1921 se usnází na sloučení podniků Kelčany a Ždánice v jeden hospodářský celek. I když pro akcionáře bylo hospodaření v těchto letech ztrátové a pozemková reforma snížila výměru hospodářství na 1 145 ha, nijak zvlášť se jich to nedotklo. Ve výročních zprávách je nyní přesně sledována vzájemná rentabilita podniku Kelčany a Ždánice. 12. 1. 1923 na místo dosavadního centrálního Brandhubera nastoupil ždánský statkář

dr. Ervín Seidl. Roku 1924 byl cukrovar ve Ždánicích zrušen a rajon rozdělen mezi Kelčany a Hodonín. Byla to pohroma pro dělnictvo a drobné zemědělce na Ždánsku. Jen 10 zaměstnanců bylo převedeno do Kelčan, ostatní byli odbytí malou penzí, na 30 jich bylo propuštěno s jednorázovým odbytným, někteří i bez něho.

Seidl byl na Ždánsku typickým představitelem velkostatkáře, který svým polím věnoval největší péči. Hospodaření na jeho dvorech bylo intenzivní a pokrokové, takže mnozí rolníci se učili podle něj hospodařit. Neměli však těch možností, jako měl Seidl, dostávali se do jeho závislosti a hospodářsky upadávali. Drobní zemědělci a zaměstnanci byli odkázáni na jeho milost a nemilost. Jeho archiv byl přeplněný poníženými a zoufalými prosbami jeho starých zaměstnanců, kteří prosí o podpory na živobytí nebo v nemoci. V rohu každé takové žádosti byl připsán rukou dr. Seidla obnos, který se žadateli poskytuje, obvykle 10 – 50 Kč, mnohdy však tam bylo napsáno „nein“. Celé jedno oddělení archivu bylo zaplněno daňovými spisy a korespondencí tohoto magnáta. Samé intervence vlivných osob, které pomáhaly i po roce 1918 dr. Seidlovi k tomu, aby ze svých velkostatků platil daně co nejmenší.

Po sloučení Kelčan a Ždánic byly v Kelčanech zřízeny centrální kanceláře a Seidl se stal, jak už bylo uvedeno, centrálním ředitelem podniku. Ředitelem cukrovaru zůstal Gustav Willert, ředitelem hospodářství dr. V. Kattinger. Kattinger byl na slovo vzatých odborníkem a hospodářským ekonomem. Přesto, že byl německé národnosti, netrpěl udavačstvím a věnoval všechny své síly hospodářskému rozvoji podniku, který zaměřil na pokusnictví a šlechtění. Za zmínku stojí, že to byl on, který v roce 1928 objednal originální sadbu raných brambor a začal je v našem kraji jako první pěstovat.

V roce 1924 – 25 byla provedena v Kelčanech dosud největší rekonstrukce na 10 000 q řepy denně. Provedla ji První brněnská strojírna. Náklady na ni přesáhly 5 000 000 Kč, přesto, že některá zařízení byla převzata ze zrušeného ždánského cukrovaru, jako kalolisy, filtry na těžkou šťávu, dva parostroje atd.

První kampaň po zrušení ždánského cukrovaru, kampaň 1925 – 26, byla rekordní. Kelčany měly obsazeny 23 přejímacích vah, mimo své dosavadní na Ždánsku, Bučkovsku a 5 na Slovensku. Proto, že byla velká úroda řepy, zpracovalo se největší množství řepy za 100 let, téměř 879 000 q. Už během kampaně bylo jasné, že dochází k celosvětové cukerní krizi, neboť také úroda třtinového cukru na západní polokouli byla abnormálně vysoká, zvláště na Kubě. Pocítili to na cenách cukru cukerní magnáti, ale pocítili to hlavně pěstitelé cukrovky, že během pěti let, v roce 1930 – 31 osev cukrovky rapidně poklesl. Přes vysokou produkci skončilo hospodaření kelčanské společnosti za rok 1925 – 26 ztrátou 4 587 000 Kč. Na mimořádné valné hromadě, konané 27. 12. 1926 bylo usneseno firmu „Kelčanský cukrovar akc. spol.“ zrušit a sloučit ji s „Břeclavskou rafinérií cukru akc. spol.“. Nebyly také provedeny nové volby správní rady a akcionáři se stali účastníky nové firmy, později se sídlem ve Všetulích. Pod touto firmou zůstal podnik až do roku 1947, do svého znárodnění.

Po sloučení s břevclavskou rafinérií odpadl bezprostřední styk a dohled německých akcionářů na Kelčany, takže do vedení závodu se už ojediněle dostaly také osoby české národnosti. Byl to i ředitel Josef Černý, který nastoupil po dosavadním G. Willertovi, v roce 193. Hlavní kádr vyšších úředníků zůstal i nadále německý. Celé druhé desetiletí 1. republiky se vyznačovalo nízkou, stále klesající produkcí řepy a tím i výrobou cukru. Tento stav se

nezlepšil ani v době tzv. Protektorátu, ba naopak množství zpracované řepy stále klesalo. Těžká, krutá léta nesvobody dolehla i na Kelčany.

5. V době okupace

Když se po žních v roce 1939 Němci chystali napadnout Polsko, musel cukrovar, jako německý podnik poskytnout wehrmachtu nákladní auta na transporty. Už 26. 8. před vypuknutím války, bylo nákladní auto Tatra povoláno do Brna. Horší ale bylo, že s tímto autem byl nakomandován i český řidič Karel Rajsigl. Po dvoutýdenních projížďkách v okolí Brna, musel nakonec s proviantem za frontu do Polska. Celé tři měsíce dovážel autem různý materiál i vojáky v okolí Přemyšlu a Jaroslavi. Začátkem prosince se po mnoha útrapách a s notnou dávnou štěstí přece jen dostal domů. Druhý řidič, František Kuchyňka byl s nákladním autem nasazen v letech 1941 – 42 v Berlíně.

Za celou okupaci nebylo v cukrovaru mezi dělníky nikoho, kdo by se jako Čech zpronevěřil. Mezi dělníky a ostatními českými zaměstnanci se mluvilo otevřeně. Tak, jak postupně protektorátní poměry přituhovaly, se současně zvyšovalo a také upevňovalo přesvědčení dělníků o neodvratném konci dosavadních kelčanských pánů. S rostoucím nedostatkem potravin, zejména cukru, byly za protektorátních kampaní organizovány na všech pracovištích hromadné krádeže cukru, kterým zaměstnanci zásobovali okruh svých známých v celém okolí. Bylo to velké riziko, hrozily za ně těžké tresty.

Uvědoměli dělníci a zaměstnanci drželi pohromadě a byli solidární i s horníky na dolech. Svým vlivem u dozorců, spolu s několika českými úředníky dosáhli, že na kampaních i mimo kampaně zaměstnávali v cukrovaru mnohé osoby, které měli být nasazeny na práce v Německu. Při dotazníkové akci v roce 1940 se někteří němečtí úředníci hlásili k české národnosti. Byl zde sice nátlak, aby se přihlásili i k německé národnosti, ale ten rychle ustál, neboť kelčanští Němci si uvědomovali, že jsou jen malým ostrůvkem mezi českým okolím, a že by se jim to mohlo vymstít.

Němečtí úředníci v čele s R. Hammingem založili v cukrovaru skupinu, buňku NSDAP, pod kterou spadali jednotlivci z okolních obcí. Na rozdíl od umírněného E. Vizece, vystupoval Hamming okázale a zakládal si na své politické příslušnosti k německému „Herrenvolku“. Od vojenské povinnosti byli však osvobozeni, neboť dohlíželi na provoz tehdy důležitého podniku pro jejich válečné hospodářství. Válečné kampaně byly však velmi krátké, trvaly v průměru 30 dní a denní kvóta zpracovávané řepy rok od roku klesala, neboť práce byla úmyslně zdržována.

V době protektorátu nebyly prováděny velké stavby. Pouze v roce 1939 bylo postaveno nové skladiště na suché řízky a pak až v roce 1944 nová kotelná. Také deputáty zaměstnancům byly omezovány a přizpůsobovány válečnému řízenému hospodářství.

Když 7. 11. 1944 začalo nahánět řepné kolo řepu do praček, věděl každý, že dosavadní páni letos vyrobeným cukrem sladit nebudou. Kampaň byla narušována leteckými poplachy a měla 20 ztrátových dnů. Protáhla se až do 11. 1. 1945, kdy už za tichých nocí bylo ve východním směru od „Babylonu“ slyšet dunění sovětských děl. Práce byla už úmyslně zdržována a pro úplný zmatek v dopravě zůstaly také v továrně velké zásoby surového cukru, asi 14 000 q.

Nastal klid před bouřkou. Zmlkli také všichni kelčanští Němci, neboť viděli, že jde do tuhého. Začátkem dubna se všichni němečtí úředníci i se svými rodinami začali připravovat na útek. Stěhovali své svršky vagony, auty a nakonec pro ně museli ještě zaměstnanci v kolárně pořídit kryté boudy na povozy, do kterých naložili před frontou svoje věci a čekali

na rozkaz německého vojenského velení. Už předtím odstěhovali na dvory vyškovského cukrovaru auta, zásoby semen ze šlechtitelské stanice, ba i mladý dobytek. Tam také odjel už zmíněný dr. Kattinger. Ostatní Němci odjeli se svými rodinami v krytých boudách, taženými koňskými spřeženími, 20. 4. 1945 směrem na západ. Od té doby je jejich osud neznámý, nikdo o nich více neslyšel a v Kelčanech po nich zbyla jen nedobrá vzpomínka.

6. Znárodnění cukrovaru

Frontové události se přes Kelčany přehnaly tak, že nebyly způsobeny ve vesnici, na budovách a na zařízení cukrovaru žádné škody. Zbylé zásoby cukru byly z příkazu revolučního ONV v Kyjově rozprodány okolnímu obyvatelstvu a zaměstnancům. Zbylí čeští úředníci měli za úkol uvést vše do normálních kolejí a zahájit provoz. Ředitel J. Černý byl jmenován zmocněncem pro cukrovar, ing. Svoboda pro doly a Fr. Maschke pro hospodářství. Posledně jmenovanému připadl v těchto revolučních dnech úkol nejtěžší, neboť dvory byly v dezolátním stavu.

Dělníci nastoupili v cukrovaru brzy do práce a hned začali odpovědně připravovat stroje a zařízení na první kampaň v osvobozené republice. Už 30. 4. byla zvolena závodní rada, jejímž předsedou se stal dlouholetý zaměstnanec, Havel Kůřil z Vlkoša, který setrval ve funkci 10 let. Na začátku května byla také ustavena závodní organizace KSČ, členy se stala většina starších a uvědomělých zaměstnanců. Kampaň byla zahájena 29. 10. 1945.

Den před jejím zahájením byla v Sokolově uspořádána oslava, které se zúčastnili všichni zaměstnanci. Vydání zákona o znárodnění, vyhlášeného téhož dne, bylo přijato s nadšením. Kampaň byla sice pro nedostatek řepy krátká a trpěla poruchovostí starého zařízení, ale denní kapacita se zásluhou všech zaměstnanců zvýšila. Zaměstnanci chtěli dokázat, že jsou opravdoví hospodáři a že jsou hodni toho, aby mohli cukrovar sami vést a řídit.

V této době se rozhodovalo o bytí a nebytí závodu mezi Kelčany a cukrovarem Bzenec - Mor. Písek. Po dlouhých poradách, které se protáhly až roku 1947, zůstaly Kelčany zachovány v činnosti, neboť měly vlastní uhlí, kotelnu na spalování méně cenného lignitu a sušárnu na rízky. Po dobu Národní správy se ozvaly ojediněle hlasy z řad rolníků, navrhuující, aby byl cukrovar združstevněn. Podle vládního nařízení z 9. 4. 1946 byla Národní správa zrušena a 15. 7. 1947 utvořen národní podnik Cukrovar v Kelčanech.

Únorové události proběhly v závodě bez jakýchkoliv rušivých příhod. Zaměstnanci, dělníci i úředníci byli zcela jednotní a práce v závodě nebyla ničím narušena. Při vyhlášení generální hodinové stávky se všichni zaměstnanci jednotně shromáždili v mědikovecké dílně. S nadšením pak přijali oznámení, že byla ustavena nová vláda obrozené NF v čele s Klementem Gottwaldem. Velkou odezvou měla prováděná revize pozemkové reformy. Dvory Žádovice a Kostelec byly z velké části rozparcelovány a půda přidělena těm, kteří na ní dlouhá léta pracovali, zaměstnancům dvorů. Ostatní dvory byly od 1. 1. 1950 odevzdány Čsl. stát. statkům.

Po zavedení krajského zřízení v roce 1949 přišlo také na reorganizaci cukrovarů. Závody v Kelčanech, Hodoníně a v Uh. Hradišti byly sloučeny v jeden podnik, přezvaný od 1. 1. 1951 „Slovácké cukrovary n. p.“ se sídlem v Uh. Hradišti. Za dva roky na to, 1. 1. 1953, došlo k další reorganizaci. Závod Kelčany byl začleněn opět jako samostatný podnik Východomoravského cukrovarnického trustu. Po této reorganizaci odešel do výslužby dosavadní ředitel V. Beneš, a na jeho místo byl jmenován od 1. 5. 1954 jako první dělnický ředitel Fr. Junák. Ředitelem podniku se stal později Fr. Zmeškal, a po něm od 1. 6. 1958 ing. Zdeněk Vídeňský, do té doby technik závodu.

Tyto reorganizace nebyly poslední, neboť roku 1957 byly cukrovary sloučeny přímo podle krajů a cukrovar Kelčany byl začleněn do „Gottwaldovských cukrovarů“ opět se sídlem v Uh.

Hradišti. Je nesporné, že reorganizace administrativě nijak neprospívaly, neboť přinášely neustálé změny systému práce, jak po stránce obchodně administrativní, materiálově – technické, zásobovací, účtovací apod. Přispěly však k tomu, že pracovníci sdružených závodů se navzájem stýkali, vyměňovali své zkušenosti a snažili se společně překonávat různé technické překážky a obtíže.

K poslední změně došlo po územní reorganizaci 1. 7. 1960, kdy byl Kelčanský cukrovar začleněn do nár. podniku Brněnské cukrovary, jako závod 05.

V uplynulých letech se však zaměstnanci cukrovaru neomezili jen na práci v závodě, ale zúčastňovali se téměř všichni veřejného politického života a spolupracovali na převratných změnách nové družstevní vesnice. V roce 1949 se ustanovilo v Čeložnicích JZD jako jedno z prvních v bývalém okrese Kyjov. Zaměstnanci cukrovaru pomáhali mladému družstvu po všech stránkách. Velkou pomoc poskytli i při stavbě společné družstevní prádely. Cukrovar Kelčany měl později patronátní smlouvu s JZD Žádovice.

V továrně byly vybudovány nové umývárny, sprchy, o zaměstnance bylo po kulturní a sociální stránce postaráno tak, že jejich předchůdcům se o tom ani nesnilo. V roce 1961 byl závod po 3. čtvrtletí vyznamenán standartou podnikového ředitele, umístil se nejlépe ve vnitropodnikové socialistické soutěži.

V roce 1967 ukončil cukrovar svou činnost.

Cukrovar v roce 1962

Text byl převzat a upraven z knihy:

100 let cukrovaru v Kelčanech: 1862 – 1962, autor Vojtěch Holcman.